

FOČANSKA ALEKSANDRIDA

Godine 1958, radeći na evidenciji spomenika, pronašao sam zajedno sa dvije starije rukopisne knjige,¹ i jedan pozniji prepis poznatog srednjovjekovnog romana o životu cara Aleksandra Makedonskog. Smatrajući da fočanska Aleksandrida ima izvjesne dokumentarne vrijednosti za proučavanje naše starije književnosti, paleografije i jezika, donosim ovdje o njoj najosnovnije podatke, kako bih skrenuo pažnju na ovaj rukopis svim onima koji se bave proučavanjem ove vrste našeg kulturnog naslijeđa.

Fočanska Aleksandrida je relativno dobro sačuvana, ne nedostaje joj ni jedna stranica teksta, ukoričena je u drvene korice obložene kožom a ima ukupno 111 listova teksta i 4 lista zapisa sa čituljom poznate fočanske porodice Sokolovića i jednom basnom o postanku gamadi. Listovi knjige veliki su 11,4 : 16,5 cm, a tekst, sa 20 redova na jednoj stranici, pisan u jednoj koloni, širok je 9,5 cm, a dug 13,5 cm. Tekst Aleksandride pisan je crnim mastilom i perom, jednim ne mnogo ispisanim rukopisom, a pismo je nešto izmjenjena polukurzivna bosanska ćirilica. Papir je prost, tipičan za poznije tursko doba u našim krajevima, sa bijelom mrežom linija u tehnici »vodenog tiska.« Na 1 cm dolazi 7 horizontalnih ovakvih linija, a na 2,5 cm dolazi jedna vertikalna linija. Stranice su paginirane sa ćirilskim slovima brojčane vrijednosti. Crvenim slovima obilježen je samo naslov u cjelini i prva slova nekih ličnih i geografskih imena, kao i počeci poglavlja.

¹ To su dve rukopisne knjige sa kolorisanim vijetama i inicijalima. Jedna od njih minej za septembar, oktobar, novembar i decembar, sačuvan je u cjelini, izuzev 5 posljednjih listova, a od druge je ostalo samo nekoliko listova. Minej nije starije od 17. vijeka a najstariji zapis na; koricama knjige datiran je sa 1732. godinom. Ovaj rukopis nalazio se svojevremeno u posjedu Timotija Sokolovića koji ga je vjerovatno otkupio od Turaka kao opljačkani inventar manastira Pive. Vodeni znaci su u obliku nešto stilizovanog sidra.

Drugi rukopis je stariji od prvog.

Knjiga nosi naslov na početku teksta:

ОКАЗАНИЕ КНИГА ЦАРА АЛЕКСДРА СЪЕ ЗЕМЛЕ ПОДНЕВЕСНЕ..
a završava se zapisom iz koga doznajemo godinu kada je prepisana: „САПИСА СЕ □А ЛЕТО ЗСЗ□
“А · WT РОЖДИС □А АΨНД

Kako vidimo knjiga je prepisana 1754. godine što je vrlo kasan datum, s obzirom da je do sada poznata samo jedna Aleksandrida kasnije prepisana.³ Godina 1754. nalazi se spomenuta još jedanput, na jednoj praznoj stranici na kraju knjige, uz prezime nekog Zečevića, čije je ime izbrisano.

Da li je ova Aleksandrida prepisana u Foči, naručena od nekog Fočaka, ili je naknadno done-sena u Foču, nije lako sa sigurnošću ustanoviti. Vlasnik knjige zna da je knjigu otkupio od Turaka koji su opljačkali manastir Pivu njegov pradjed, Timotije Sokolović, rođen 1812. godine. To se navodno desilo oko 1853. godine. Međutim, najstariji datum u čitulju rođenih u porodici Sokolović, koja se nalazi u knjizi, potiče iz 1767. godine, što može da znači da je knjiga već tada bila u Foči. Ali, s obzirom da je čitava čitulja mogla biti samo prepisana u ovu knjigu, to se ovaj dokaz, u navedene svrhe, ipak, ne mora koristiti. Zato nam se čini da jedan drugi zapis daje više podataka o sudbini ove Aleksandride. Na posljednjoj stranici knjige zapisano je skoro nepismenom rukom: „(1)769, ПОГД. ФИКЕНТИЕ ФИКЕНТИЕ ИГЪМЕНЬ ПН□СКИ

Na starom groblju u Foči, iznad crkve, nalazi se jedan nadgrobni spomenik u obliku krsta na kome se čita ovaj tekst: „1781. ЗДЕ ПОЧИВШОІ ІЕРМ ВІКЕН ТІЕ, ПИВСКИ ИГЪМЕНЬ“

Nema sumnje da se oba zapisa odnose na jednu ličnost i da pomenuti grob pripada nekadašnjem

² Naslov je donekle originalan jer ostale Aleksandride počinju najčešće sa: »KNJIGA ALESANDRA MAKEDONSKAGO«, »ŽITIJE I POSLJEDOVANIJE« ili »ALEKSANDAR VELIK«.

³ Aleksandrida prepisana u Sarajevu 1782. godine od Sime Đorđića.

vlasniku fočanske Aleksandride. Jeremonah Vikentije, iguman manastira Pive, vjerovatno je bio rodom iz Foče, s obzirom da je pred kraj života napustio položaj igumana u Pivi i došao u rodni kraj, gdje je proživio posljednje dane svoga života. Njegov grob se nalazi u okviru parcele Sokolovića, što upućuje da je iguman porjeklom iz ove porodice, koja je dala nekoliko sveštenika. On je, dakle, mogao donijeti Aleksandridu iz Pive, gdje je za njega mogla biti i prepisana. Poslije njegove smrti ona je prešla u ruke ostalih Sokolovića. Knjiga je ostala u posjedu Sokolovića sve do početka ovoga vijeka, a onda je ženskom linijom prešla u porodicu Sunarić, gdje se još uvijek nalazi.

Predaja da je knjiga otkupom od Turaka prešla iz Pive u posjed porodice Sokolović dobila bi našim objašnjenjem izvjesne potvrde, ali i ispravke. S obzirom da se u posjedu istog vlasnika nalaze još dvije rukopisne knjige porjeklom iz Pive i da se u fočanskoj crkvi nalazi jedno jevanđelje, štampano u Moskvi 1804. god., sa Njegoševom svojeručnom posvetom Pivi, proizlazi da je takvih otkupa zaista bilo.⁴ Ipak, ta činjenica neće biti od važnosti za našu Aleksandridu. Prije će biti da su docniji otkupi knjiga porjeklom iz Pive uticali na narodnu predaju, te se i ranije pripisuje Aleksandride počelo objašnjavati istim momentom.

Određenju Pive kao mjesta gdje je prepisana naša Aleksandrida ne protive se ni njene paleografske i jezičke osobine. Za polukurzivnu ćirilicu, kojom je knjiga pisana, karakteristična su ova slova: □ (B), m (T), ic (K), n (N). Jezik je sasvim blizak prostom narodnom govoru crnogorsko — hercegovačkog područja. Karakteristične su riječi: »maskarahu« (smijahu), »zaščititi« (zapušiti, zatvoriti), »čoiče« (čovječe), »zaišće« (zaište), »krvina« (krv), — sve iz basne — ili: »Pilip« (Filip), »šćo« (što), »vlhovan« (vlhva-volšebnik), »otroci« (ostrva), »prigodi se« (desi se), itd.

⁴ U pomenutom rukopisnom mineju u posjedu M. Sunarića iz Foče nalazi se ovaj zapis: »Neka se zna šća dade Tiomtije i Sima: triod i minej mjesečni i prolog i triod srbski«. Knjige su vjerovatno otkupljene od Turaka i predane fočanskoj crkvi. Njegoševa posveta glasi: »Milostivi podarak od njegova imperatorskog i carskoga veličestva velikoga Gosdara sve Rusie g. g. g. Nikolaja Pavlovića mene Petru Petroviću, arhiepiskopu i vladici Crnogorskom i Brdskom 1835. goda v manastir ... (Ime manastira namjerno izbrisano). Zapis je, riječ po riječ, ispisan na nekoliko stranica jevanđelja. Jevanđelje sa sličnom Njegoševom posvetom nalazi se u crkvi u Seljanima kod Prijepolja. (Lj. Aleksić, Pronađena knjiga koju je ruski car Nikolaj poklonio Njegošu, Politika, 21. XII. 1958. god. Beograd).

Navedeni zapisi pisani su kurzivnom ćirilicom.

Fočanska Aleksandrida prepisana je sa nekog starijeg teksta koji je već bio prilagođen narodnom govoru i popularno skraćen sažimanjem pojedinih sporednijih opisa ili njihovim izbacivanjem. Zbog toga Aleksandrida obiluje nejasnoćama, pogrešno shvaćenim pojmovima i nelogičnostima. Ako uzmemo u obzir da je knjiga sačuvana u cjelini i da je zbog toga vrlo dobar primjerak one grupe ovih romana, koji su, nakon dugog procesa prepisivanja i prilagođavanja savremenom narodnom govoru, pretrpjeli znatne izmjene kako u pogledu preglednosti, sažetosti i jezika, tako i u negativnom pravcu — u smislu udaljavanja od originala, izvjesne degeneracije teksta i, s tim u vezi, nejasnoće — fočanska Aleksandrida, ipak, predstavlja vrlo dobar i interesantan primjerak, koji se ističe između ostalih Aleksandrida XVIII vijeka, ako ni po čemu drugom a ono po svojoj potpunosti i očuvanosti.

U svrhu ilustriranja paleografskih i jezičkih osobina fočanske Aleksandride, donosimo ovdje u tačnom prepisu njenu prvu stranicu:

499 Д

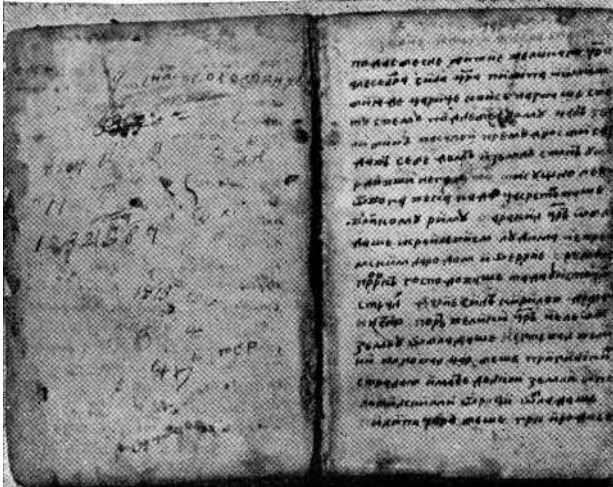
СКАЗАНІЕ КНИГА АЛЕКСА СВЕ ЗЕМЛЕ
 ПО АННОЕСНЕ ОФИТИЕ БЕЛІКАГО ЦРА
 АЛЕСЕТРА СІНА ЦРА ПІЛІПА ІСОЛІМ
 СІМАЕ ЦАРІЦЕ КОІСЬ НАЗОВАШЬ СВЕ
 ТУ СВЕМУ ПРО АННОЕСНОМУ ЦРЬ ЗЕМ
 ЛІ СІДЬ ПАСАКОІ ПРЕМАРОСТІ СР
 АРДЬ СЕОЕ ДОМЬ ІЗЪМЛЪ СТАПЬ ОТО
 РАДШІ НЕГА ПЕТО ПИСАНО ЛЕТО
 ШОПА БЕКА КАДА ЦАРСТВО ОУАШЕ
 ОІІКОМУ РІМЪ ТАРАКІН ЦРЬСОЛА
 ААШЕ ІСАРАІЛЕОІЕМ ЛУДА ІМА ІСОРЕІ
 МІКІМ НАРОДОМ ІШЕРУІЕ ЕРЕМІА
 ПРІІНЪ ГОСПОДОВАШЕ ТАААДІСТОЧНІ
 СТРАДІ ААРІЕ СІНЪ ІКІРІ ПО ДАРФАШ
 ІНДІЮ ПОРЬ БЕЛІКІ ЦРЬ ІЕЛЕОМ
 ЗЕМЛЪ СОЛАДАШЕ НЕХТЕДАН БЕЛІ
 КІ ОЛХОПАН ЦАР ОЕШЕ ПРІГІНСКІ
 СТРАДАМ ІМАЗЕАОНІОІ ЗЕМЛІ І ПЕ
 ЛАТІНСКІМІ ЦРОЦІ СОЛАДАШЕ
 ПІЛІПА ЦАРА ОЕШЕ ТРИ ІРОДИСЕ

Sl. 1. Prva stranica Aleksandride. Primjer paleografskih i jezičkih osobina

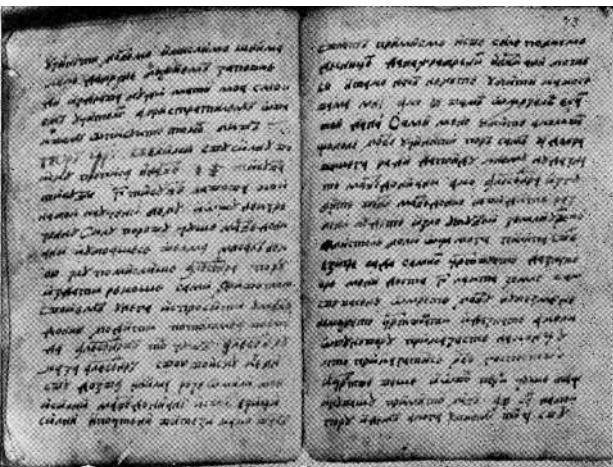
Uvod je, kao što vidimo, mnogo sažetiji od uvoda Aleksandrida koje su objavili Jagić⁵ i Novaković.⁶ Pada u oči da su izvjesni hrišćanski

⁵ V. Jagić: »Život Aleksandra« Velikog, Starine 3, Zagreb 1871, 203—331.

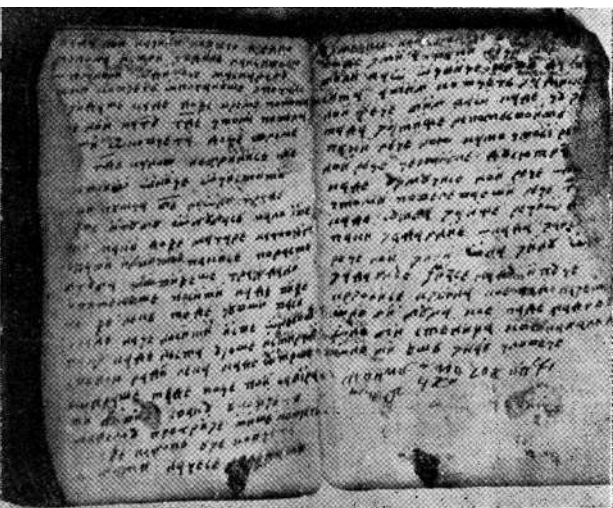
⁶ S. Novaković: Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti, Glasnik Srpskog učnog društva, Beograd 1878, 1.

Sl. 2. Prva stranica Aleksandride iz Foče

Sl. 3. Aleksandrida iz Foče

Sl. 4. Basna o postanku gamadi. Posljednje stranice Aleksandride iz Foče

pojmovi izbačeni ili zamijenjeni. Na primjer: Aleksandrida Novakovićevo izdanja ima ovaj dio rečenice: »bist velikoi *Božie* premudrosti«. Slično je i kod Jagića, dok ova konstrukcija u našoj Aleksandridi glasi »...biv va sakoi premudrosti...«. Dalje, na istoj stranici Aleksandride Novakovićevo izdanja stoji: »Sazdavši *hram* sebe...«, slično i kod Jagića⁷, a kod fočanskog rukopisa isti dio glasi: »...sazdav sebe *dom*«. Neki hrišćanski pojmovi izbačeni su i iz teksta basne na kraju knjige. Pitamo se zbog toga da li fočanska Aleksandrida nije prepisana sa nekog starijeg primjerka koji je mogao biti prilagođen konfesionalnim doktrinama srednjovjekovne pastve u Bosni i Hercegovini ili našem narodu islamske vjeroispovjesti.

Sudeći po izvjesnim podudarnostima, ovaj prepis Aleksandride najbliži je rukopisu koji se svojevremeno nalazio u posjedu Srpskog učenog društva u Beogradu (broj 50), a koji je Jagić tretirao uzgredno, obilježivši ga slovom »C«. I Jagić i Novaković izrazili su se negativno o ovome rukopisu smatrajući da je mnogo iskvaren, da je prepisan sa lošeg primjerka te da pripada grupi rukopisa docnijih redakcija čiji je najbolji predstavnik rukopis »M«.⁸

Po Novakoviću ova vrsta rukopisa nastala je negdje u drugoj polovini XV vijeka, kada je, na osnovu nekog starijeg rukopisa čiji je predstavnik rukopis »A«, izvršena prerada teksta i njegovo prilagođavanje narodnom govoru. Fočanska Aleksandrida stoji negdje na kraju toga procesa prilagođavanja.

Smatramo da posebne vrijednosti imaju brojni zapisi na listovima one knjige te ćemo ih navesti onim redom kojim se nalaze u knjizi. Zapisi se nalaze na praznim stranicama prije i poslije teksta romana⁹.

⁷ V. Jagić: nav. delo, 211. Sačuvani dijelovi teksta sa prve stranice C rukopisa (»PILIPOV ... SIN NEKTENAVA... VELIKE CARICE OLIMBIADE... PRIGODI SE TAKO NEKTEVAN EGIPTANSKI CAR VIHOVAN« — ćirilica) karakteristično se poklapaju sa odgovarajućim, tekstom fočanskog rukopisa, pa čak i u greškama. Oba rukopisa umjesto Filip imaju Pilip, a umjesto »VLHVA« (volšebnik) pogrešno stoji u oba rukopisa »VLHOVAN«. Isto tako zajednički je i glagol »PRIGODI SE« na suprot drugim rukopisima gdje redovno stoji »SLUČI SE«.

⁸ S. Novaković, nav. delo, VII i XXXIX.

⁹ Basna se dovde poklapa sa pričom »Nojeva lađa«. (K. Kovačević: Nojeva lađa, Bosanska Vila V, br. 19–20, Sarajevo 1890, 312). Ostali dio basne sličan je priči »Zašto lastavica vije gnijezdo u kući«, koja je zabilježena u okolini Mostara (F. Martinčević. Zašto lastavica vije gnijezdo u kući, Glasnik Zemaljskog muzeja, XIII, Sarajevo 1901, 151).

I list, I stranica:

1. Ч ПИМА ПУКОЛА, ШИО У КОЛА, ПИШЕНОГА ПЕРОДА БЛА... СЕГО. (ROZALICA JE VJEROVATNO PISANA U MAN. PIVU).
2. ИЕРМОНА МОИСЕИ ДЕЧАЦЬ 1798 (VJEROVATNO DEŽANAC)
3. ПОМОЗІ БОЖЕ СВАКОМЪ СВАДІ КОЙ С ПРАДОМ... 70Е (1783?)
I LIST, II STRANICA
4. СИМО СОКОЛОПИТЬ
(Sijedi 221 STRANICA ROMANA)
5. КНИГА СОКОЛОПИТЬ (CITUJA RODENIN).
6. РОДИ СЕ ПУКО 1794.
7. РОДИ СЕ СИМО 1797.
8. РОДИ СЕ ПЕРО НА ДУА (1801).
9. РОДИ СЕ ПМОТИЕ 1812. (DOLNJI VLASNIK ALEKSANDRIDE).
10. ДУШАН МАИСТОР
11. ПУКОЛИНЬ РОДИО Е ДОПОНА 1821, ДАНЬ 29, МЦА ЦИКОМРА.
12. МЕСЕЦА НОЕМРИА РОДИ СЕ П. Ц. 1821
13. МЕСЕЦА ОУГВСТА, ДАНЬ 24, БРОИ 24, РОДИ СЕ МИЦА, МЕСЕЦА ОУГВСТА, ДАНЬ 14, БРОИ 14.
14. РОДИ СЕ ДКОПЪ ДУЗЪ (1767).
15. РОДИ СЕ ЛАЗО НА ДУЗЪ (1767).
16. РОДИ СЕ ХОРЪИЕ НА ДУОД (1774).
17. РОДИ СЕ ПАНТО НА ДУОД (1774).
18. РОДИ СЕ СПЕДО И МИТАРЪ НА ДУОЗ (1777).
19. РОДИ СЕ СПАСОЕ Ц (8) МРТА НА ДУОП (1777).
20. РОДИ СЕ БОЖО НА 1784, РАИКО.
21. РОДИ СЕ ПАСО 1794, ФЕРФАРД 17.
22. РОДИ СЕ ПЕРО 1796, ИУНИА МЕС.
23. РОДИ СЕ ТУКО 1797.

24. РОДИ СЕ ТЕОДОРЪ 1801, ІУНИ: 6.

25. BASNA O POSTANKU GAMADI

КАДА НОІЕ НАЧІННІ КОПЧЕГЪ ПРЕДЪ ПОПОМЪ НА ТРИІ ГОДИНЕ НА НАЙПИШО(И) ПЛАНІННІ ЛУДИ МЪ СЕ МАКСКРА-ХЪ. ПАКІИ (ЛУДИ) КОПЧЕГЪ СЛОГАМІШЕ, У ПОГАНЪ (УЗІ) ДАШЕ. КАДЕ ДОБЕ ПРЕМЕ ПОПОЧ... ІЕ НОІ КАГЪ (РЕЧЕ?): ГДЕ (ГОСПОДЕ) ЗПОМІ (ШТО МИ) ПОДЕЛА(О)ШІ ШІ КОПЧЕГА ДОБЕ ПРЕМЕ... ГДЪ (ГОСПОД) КДНОШ (КАЗО?) НЕ БРИИ СЕ НОЕ, (КО ЈЕ) ОПОГАНІШ ОНИ ЧЕ (НЕ) ОЧИСТИИ. (НА)КІИ ПУЩА БЪ (БОГ) НА ШНИ ГРАДЪ (?). ПЪ И ГУБЪ. ОГУБА СЕ МАЛО И ПЕЛІКО. ПАКІИ ДОБЕ МАГА РЕКА КОПЧЕГЪ (КОПАТИ И РОДИТИ). ПАКІИ СЕ ПОРАСТЕ С ГУБА. ДИШЕШЕ ГРАЖДАНИ И ПОТЕКОШЕ НОСИТИ КАДЕ ДИШЕШЕ ТЕ ЛЕКЪ. ПДАЕ ЧУОШИ ПАСЪ ГРАДЪ НАЧЕ НОСИТИ И СДЕ ШНЕСОШЕ. ПАКІИ КАДЕ НЕСТА УЗЕШЕ ІСТИРАТИ С ПОДОЮ РАДИ ЛЕКА? КАДЕ Ш ТРИЦА ОПРАШЕ ПДАЕ ПОЧЕ НОІ СА(В)ІРАТИ (ЖИ)ПИ(НЪ) СВАКЪ У КОПЧЕГО. ПДАЕ МЪ ПРОГРИЗЕ МИШЪ КОПЧЕГО. (КА)ДЕ ПОПОПЪ УЗЕ КОПЧЕГО (НО)САТИ НАЧЕ СЕ ПОМАПАТИ. ОЗМОЧИ СЕ НОІ КАДЕ ПОЧЕ ПОДУ УСИСАТИ. ПДАЕ ЗМИ(Ю), (І) ОПАТИ РЕЦИ НОЮ: БИЛИ ДАШ, Ш ЧОЙЧЕ, КРЪ ДА (САМ) СИПА, Д БИХЪ КОПЧЕГЪ ЗА(ТИШІЛА). НОІ РЕЧЕ: БИХЪ ДАШ. КАДЕ ЧЪ, ЗМИ-Я ПДАЕ ЗАТИШЕ РЕПОМЪ СВОИМЪ (РУКУ НА КОВЧЕГЪ), ПАКІИ РЕЧЕ НОЮ: КАМО ЧТО СІ РЕКО. НОІ РЕЧЕ: ЧЕ-КАЙМЕ ДО СЮПРА... КАДЕ УЗМУЧИ СЕ НОІ РЕЧЕ: І... ЧТО МИ ПОДЕЛЕДЕШІ РЕЧЕ Д(А) КАДЕ СУ-ПРА ЗАИШЕ РЕЦИ Ш Д(А) (ЗІН)Е, ПАКІИ ЗАДА-ХНИ Е. КАДЕ ЗАИСТА РЕЧЕ НОІ: ЗИНИ, ШНА

ЗІНЪ, ШН ЗАДАХНУ Е, ЗМИА НАДУ И ПУЧЕ. ПРОИ СЕ КРОВИНА. КОЕ ПДАЕ НА ЗЕМЛЮ БИ БУХА, КОЕ ПДАЕ НА ДРОПО ШНО БИ СТЕНИЦА, КОЕ(ПДАЕ) НА ХАЛИНЪ ШНШ БИ УШЪ, ЗНАИ ЧЛОПЕЧЕ.

PRIMJER GRAFIJE BASNE

КОЕ ПДАЕ НАПРОШНО ШН (СТЕНИЦА)
КОРНА ХАЛАНЪ. ШНО ШН УШЪ РАЧЧ ЧЛО-
ПЕЧЕ, ГРАЖДАНИ, РАТИШЕ, РЕЧЕ...

26. РАДУСИЯ СВА ЗЕМЛЯ СЛАВЕНСКА КОЧ НО СИ МЧИКА. (ОКО 1800-1820).
27. СІЕ ПМОЕ УЗЕ Е ЖИПА И МАПОА МОЈЕ ШКА 27-3. (XIX V.)
28. ИЕРМОНДХЪ МОИСЕИ. (XVIII. VIJEK)
29. ДОБЕ К ПОПУ ФАРГЪ(?) ТУКУ 1832. ІЕРО(МОНА) ПАХОМИЕ ДОИ-АХЦ.
30. ОПА КНИГА ЕСТЬ ЧУДЕСНА У ПРОЧИТАНИЮ. ПРАДО ДОБРО РАЗУМ(Е)БЕШ СВАЩА... Ш БОЖЕ ХОЧЛИ, ПКО ИСПОВЕДА ПЧКО ЧУДНО ДЕЛО. (ОКО 1860.)
31. ПОМОЗИ СДЕ И РАДИ ПО ИМЕНУ... ПОМОЗИ
32. ПИШЕМО СМО У ДНИЕ РЕЧИ МОМЕ БАБЪ У МОС... ПИТИЕ Е ПИ ПИБ... (?). (ОКО 1850.)
33. ПКО, БОЖЕ, МОРЕ ПОСТИБИ ПЧКОЕ НЕПОСПО АНИЕ СХДБИНЕ. (ОКО 1860. ГОД.)
34. (1)769. ПОГА. ФИКЕНТИЕ, ФИКЕНТИЕ ИГУ-МЕНЬ ПИДСКИ. (ZAPIS PRVOG VLASNIKA KNJIGE).
- 35... ШПАНА ДУОД (1771).
- 36... ЗЕЧЕ ПИБЪ ДУНА, (1754). (GODINA PISANJA KNJIGE).

Zapisi su pisani mastilom, vrlo nepisanim i teško čitljivim rukopisom, i potiču od ruku nekoliko ljudi.

Spomenuću na kraju da sam u Bijeljini imao prilike da vidim još jedan rukopis Aleksandride iz 18. vijeka, koji je u mnogome podsjećao na fočansku Aleksandridu. Rukopis je izgleda poticao iz Krajine i nalazio se u posjedu prof. V. Opalić. Nesretnim slučajem ova Aleksandrida uništena je prije nego što je proučena.

Osvrćući se na kraju na problematiku zaštite Aleksandride iz Foče, mi se namerno nećemo državati na konkretnim konzervatorskim pitanjima. Naposlijetku, već smo naveli, fočanska Aleksandrida nalazi se u relativno dobrom stanju, iako će, sasvim razumljivo, biti potrebno da se i na njoj obave preparatorsko-konzervatorski zahvati. Ali ćemo se osvrnuti na jedan drugi vid zaštite spomenika ove vrste i pokretnih spomenika uopšte. To je problem blagovremenog i sistematskog otкупа pokretnih spomenika kulture i njihovo pohranjivanje u ustanovama koje se bave skupljanjem, čuvanjem i prezentiranjem spomenika kulture.

Primjer Aleksandride iz Bijeljine, spomenut uzgredno u ovom izvještaju o fočanskoj Aleksandridi, je vrlo poučan i karakterističan. Ova knjiga evidentirana je od organa zaštite već 1957. godine. Kada je vlasnik doznao da knjiga ima naročite vrijednosti bez razloga je uobrazio da su te vrijednosti ogromne. Knjiga je zato počela da putuje. Jedan značajni beogradski muzej, kome je knjiga ponuđena na otkup, odigrao je u svemu ovome vrlo nezahvalnu ulogu. Stručnjaci su knjigu zadržali nekoliko mjeseci i, razočarani što Aleksandrida nije bila ilustrirana, vratili je vlasniku uz obrazloženje da knjiga za njih nije interesantna (vlasnik kaže da su mu saopštili da Aleksandrida nema nikakve vrijednosti, valjda iz trgovačkog iskustva), ali da je može ponuditi bibliotekama.

Razočarani vlasnik vratio se u Bijeljinu i predao knjigu na upotrebu svojoj djeci, koja su je uskoro potpuno uništila, list po list.

S razlogom se pitamo da li je pomenuti muzej pravilno postupio. S punim pravom smatramo da nije. Ostavimo po strani činjenicu da je spomenik bio porijeklom iz susjedne republike i da je bio red da se o ponudi direktno obavjesti neki od muzeja u toj republici, ukoliko već ponuđeni spomenik nije bio interesantan za beogradski muzej. Ostavimo po strani i greške vlasnika, jer se radi u najčešćim slučajevima o nedovoljno obavještenim ljudima. Ali pitamo se, zar je zaista stručni kadar jednog renomiranog muzeja mogao da smatra da rukopisna knjiga ove vrste, porijeklom iz XVIII vijeka, roman koji na teritoriji naše zemlje postoji tek u dvadesetak primjeraka, nema takvih vrijednosti zbog kojih bi je trebalo otkupiti od vlasnika. Mislimo ipak da se u ovom slučaju radilo samo o nepotrebnoj štednji muzejske ustanove i da je Aleksandrida iz Bijeljine odbijena zbog toga što nije bila neophodna za ovu ustanovu. Ali stručnjaci ovog muzeja nisu uzeli u obzir da su odbijanjem knjige potpisali njenu smrtnu presudu.

Poznat mi je primjer da je jedan muzej u našoj Republici nudio vlasniku jedne lijepo dekorisane tepsije, sa zapisima iz XVIII vijeka, novčanu nadoknadu u visini cijene bakra od koga je tepsija bila napravljena. Naravno da tepsija još nije otkupljena i da vlasnik radije hrani iz nje kokoši, te svakog časa možemo da očekujemo vijest da je više nema. Sličnih primjera mogli bi nabrojati još na desetine.

Nepotrebno škrtarenje određenih ustanova (muzeja, biblioteka, galerija, arhiva) prilikom otkupa predmeta sa spomeničkim vrijednostima ima više

negativnih posljedica, od kojih su dvije najnegativnije. Odbijanjem otkupa, ili davanjem neadekvatne nagrade za otkupljeni spomenik kulture, mi vršimo indirektan uticaj u negativnom smislu na popularizaciju našeg kulturnog naslijeđa, potcjenjujući na najdrastičniji način često neprocjenjive vrijednosti jednog spomenika. Mi time direktno isključujemo iz rada na zaštiti spomenika kulture brojnu armiju vlasnika, nalazača, pronalazača i ljubitelja spomenika kulture, bez čijeg se aktivnog učešća efikasna služba zaštite ne može sprovesti.

Drugo, nepravilna politika otkupa spomenika kulture utiče na vlasnika spomenika da traži kupca za svoju robu izvan granica naše zemlje, ili da taj spomenik uništi. Jedan spomenik ukoliko je ponuđen na otkup nekoj ustanovi i odbijen najčešće završava u antikvarnicama Pariza, Atine, Beča i drugih evropskih gradova. Tu se kupci nalaze a za nas to je gubitak određenog spomenika.

Zato, čini mi se, ukoliko je neka od javnih ustanova uspjela da otkupi neki spomenik kulture za »jevtine pare«, da se u tom slučaju teško može govoriti o koristi učinjenoj zajednici, a najmanje o koristi učinjenoj odnosnoj ustanovi. Naprotiv, našem spomeničkom fondu nanosena je šteta. Takav, ili sličan spomenik neće niko više donijeti »na noge« u tu ustanovu, kao što će rijetko koji posjednik stare rukopisne knjige, koji zna za slučaj sa Aleksandridom iz Bijeljine, otići u muzej u Beogradu da bi mu je ponudio. A sigurno je da svaki muzej želi da mu vlasnici donose na uvid spomeničke vrijednosti. Zato je uvijek bolje preplatiti spomenik kulture nego ga nedoplatiti.

S tim u vezi potrebno je povećati sredstva određenih ustanova namjenjena otkupu predmeta sa kulturno-istorijskim i umjetničkim vrijednostima, prije svega onih koji se nalaze u privatnom vlasništvu, ili koji su iz bilo kakvih razloga nedovoljno i stručno čuvani. Otkupi treba da se vrše direktno, najhitnije i po svaku cijenu. Dalje, službenici iz ustanova koje rade na zaštiti spomenika kulture često su u prilici da na terenu pronalaze dragocjene spomenike, kulture, ali nisu u stanju da ih otkupljuju, pošto se zavodi, sasvim razumljivo, ne bave skupljanjem predmeta sa spomeničkim vrijednostima. Ali zato bi konzervatori mogli vršiti otkupe za druge ustanove. U tu svrhu potrebno je donijeti pravilnik koji bi ovakve akcije regulisao, a kod konzervatorskih ustanova u budžetu otvoriti sredstva namijenjena otkupu. To bi predstavljalo određeni vid popularizacije i zaštite spomenika kulture.

ALEXANDRIDA AT FOCA

In 1958 a manuscript of a mediaeval novel about Alexander the Great from Macedonia was found at Foca. It was in a private possession. The manuscript was written in 1754, which date can be read at the end of the novel. The book has 111 pages of the text which is written in cursive Bosnian cyrillic. Having studied its language and its paleographic peculiarities experts concluded that it was written in the neighbourhood of the Monastery Piva. There is an inscription by a prior Vicentius, who was, a long time ago, its owner. Later the manuscript was in the possession of the Sokolovic family at Foca. This family used

the blank pages of the book to write numerous data and details about the members of the family, their birth and death. At the end of the copy there is a fable about vermin and its origin.

The book belongs to a group of novels which are adapted to our readers. By long and repeated readings the text was simplified and adapted to simple and usual folk speech. Yet there are some ununderstandable and unlogical things. The complete novel is preserved. So it is a very useful book, for it gives us material and facts to study folk speech and paleography of the Turkish time.

»ROMAN D'ALEXANDRE« DE FOČA

En l'an 1958, à Foča, en possession privée fut trouvée une copie manuscrite du célèbre roman médiéval sur la vie d'Alexandre le Grand. La copie est faite en 1754, ce qu'on peut lire à la fin du roman. Le livre contient 111 feuillets du texte qui est écrit en caractères cursifs cyrilliques de Bosnie. A en juger d'après la langue et les particularités paléographiques, le manuscrit est fait aux environs du monastère de Piva. ce qui est confirmé aussi par la note de riguumène (supérieur du couvent orthodoxe) Vikentije, qui jadis était le propriétaire du livre. Plus tard le manuscrit est passé dans la possession de la famille des Soko-

lović de Foča, laquelle a utilisé les feuillets non écrits en y faisant de nombreuses notes sur la naissance de ses membres. A la fin, là se trouve encore une fable sur l'origine de la vermine.

Le livre appartient au groupe des textes de ce roman lesquels, par un long processus d'adaptation à nos lecteurs, se sont suffisamment approchés du parler populaire. D'où viennent certaines obscurités et incohérences. Étant donné que le roman est conservé en entier, il représente une utile contribution à l'étude ultérieure de ces romans sur notre territoire et plus particulièrement du langage populaire et de la paléographie à l'époque turque.